

تاریخ ادبیات عباسی
(دوره اول و دوم)

مؤلفان :

دکتر محمدرضا هاشملو
فاطمه شکوری

سرشناسه : هاشملو، محمدرضا، ۱۳۳۵ -

عنوان و نام پدیدآور : تاریخ ادبیات عباسی (دوره اول و دوم) / مولفان: محمدرضا هاشملو، فاطمه شکوری.

مشخصات نشر : رشت : کتیبه گیل، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری : ۱۶۰ ص.

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۵۴۶۶-۶۸-۳

وضعیت فهرست‌نویسی : فیا

موضوع : ادبیات عربی -- ۱۳۲ -- ۶۵۵ ق. -- تاریخ و نقد

موضوع : ادبیات عربی -- تاریخ و نقد

شناسه افزوده : شکوری، فاطمه، ۱۳۵۲ -

رده بندی کنگره : ۱۳۹۳ ث ۵/۲۰۵ PJA۲۱

رده بندی دیویی : ۸۹۲/۷۰۹

شماره کتابشناسی ملی : ۳۵۷۸۵۵۸

رشت، منظریه، رویروی هتل کادوس، نبش خیابان بهرام، انتشارات کتیبه گیل

تلفن: ۳۳۳۳۸۸۹

عنوان: تاریخ ادبیات عباسی (دوره اول و دوم)

مؤلف: محمدرضا هاشملو، فاطمه شکوری

ناشر: کتیبه گیل

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: ۱۳۹۳

شمارگان: ۱۰۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۴۶۶-۶۸-۳

تمامی حقوق این اثر محفوظ است. تکثیر یا تولید مجدد آن کلاً یا جزئاً، به هر صورت (چاپ، فتوکپی، صوت، تصویر و انتشار الکترونیکی) بدون اجازه مکتوب ممنوع است.

قیمت: ۶۵۰۰ تومان

پیشگفتار.....	ح
فصل اول.....	۱
کلیات.....	۱
۱-۱ ادب دوره عباسی (۱۳۲-۶۵۶ هـ).....	۱
۲-۱ مراکز ادب عباسی.....	۲
۳-۱ ویژگی های دوره عباسی اول.....	۲
۴-۱ شعر عباسی.....	۳
۵-۱ نثر عباسی.....	۴
۶-۱ دوره های ادب عباسی.....	۵
فصل دوم.....	۷
برخی از شاعران نام آور دوره عباسی اول.....	۷
۱-۲ بشار بن برد (۹۶-۱۶۸ هـ).....	۷
۲-۲ ابونواس (۱۴۵-۱۹۸).....	۹
۳-۲ ابوالعتاهیه (۱۳۰-۲۱۰ هـ).....	۱۱
۴-۲ دعبل خزاعی (۱۴۸-۲۴۶ هـ).....	۱۲
۵-۲ مسلم بن ولید (۱۳۰-۲۰۸ هـ).....	۱۸
۶-۲ ابوتمام (۱۸۰-۲۸ هـ).....	۱۹
۷-۲ عباس بن الاحنف (۱۹۲ هـ).....	۲۱
۸-۲ حسین بن ضحاک (۱۶۲-۲۵۰).....	۲۱

۲۲	۹-احمد بن يوسف (۲۱۳ هـ)
۲۲	سهل بن هارون (۲۱۵ هـ)
۲۲	۱۰-عمرو بن مسعده (۲۱۷ هـ)
۲۳	۱۱-بحتری (۲۰۶-۲۸۴ هـ)
۲۵	۱۲-ابن رومی (۲۲۱-۲۸۳ هـ)
۲۸	۱۳-ابن معتر (۲۴۹-۲۹۶ هـ)
۳۱	۱۴-ابوالطیب المتنبی (۳۰۳-۳۵۴ هـ)
۳۷	فصل سوم:
۳۷	ادب داستانی در نزد عرب
۴۲	فصل چهارم:
۴۲	تالیف در ادب و نقد ادب و علوم و فنون
۴۲	۱-۴ ابن قتیبه (۲۱۳-۲۷۶ هـ)
۴۲	۲-۴ ابوالعباس میرد (۲۱۰-۲۸۵ هـ)
۴۳	۳-۴ نقد ادبی در دوره عباسی
۴۳	۴-۴ نام آوران نقد ادبی
۴۳	محمد بن سلام جمحی (۲۳۲ هـ)
۴۴	قدامه بن جعفر (۲۷۵-۳۳۷ هـ)
۴۴	۵-۴ علوم و فنون در دوره عباسی
۴۶	خلیل بن احمد فراهیدی (۱۷۰-۱۰۰ هـ)
۴۷	سیبویه (۱۷۷ هـ)
۴۸	کسائی (۱۸۹ هـ)
۴۸	فراء (۱۴۴-۲۰۷ هـ)

فصل پنجم: ۵۰

نثر در دوره عباسی اول ۵۰

۵-۱ عبدالله بن مقفع (۱۰۶-۱۴۳ هـ) ۵۰

۵-۲ جاحظ (۱۵۹-۲۵۵ هـ) ۵۳

فصل ششم: ۶۱

دوره عباسی دوم و جنبش های علمی ۶۱

فصل هفتم: ۶۴

شاعران نام آور دوره عباسی دوم ۶۴

۷-۱ ابوفراس حمدانی (۳۲۰-۳۵۷ هـ) ۶۴

۷-۲ شریف رضی (۳۵۹-۴۰۶ هـ) ۶۶

۷-۳ ابوالعلاء معری (۳۶۳-۴۴۹ هـ) ۷۰

۷-۴ ابن فارض (۵۷۶-۶۳۲ هـ) ۷۶

فصل هشتم: ۸۰

شاعران دیگر ۸۰

۸-۱ کشاجم (متوفی ۳۶۰ هـ) ۸۰

۸-۲ السری الرفاء (متوفی ۳۶۲ هـ) ۸۰

۸-۳ ابوالفتح بستی (متوفی ۴۰۰ هـ) ۸۰

۸-۴ مهیار دیلمی (متوفی ۴۲۸ هـ) ۸۱

۸-۵ طغرائی (متوفی ۵۱۳ هـ) ۸۱

۸-۶ بهاء الدین زهیر (۵۸۱-۶۵۶ هـ) ۸۳

فصل نهم: ۸۴

نثر فنی ۸۴

۸۴	۱-۹ ابن الحمید و مکتبش (۳۶۰ هـ)
۸۶	۱- ابوبکر خوارزمی (۳۸۳ هـ):
۸۶	۲- ابواسحاق صابی (۳۸۴ هـ):
۸۶	۳- صاحب بن عباد (۳۲۶-۳۸۵ هـ):
۸۶	۴- بدیع الزمان همدانی (۳۵۸-۳۹۶ هـ):
۸۷	۲-۹ قاضی فاضل و مکتبش (۵۲۹-۵۹۶ هـ)
۸۸	۳-۹ مقامات
۹۰	۴-۹ اصحاب مقامات:
۹۰	بدیع الزمان همدانی (۳۵۸-۳۹۸ هـ)
۹۲	حریری (۴۴۶-۵۱۶ هـ)
۹۵	فصل دهم:
۹۵	تالیف و نگارش در ادب و نقد ادبی
۹۵	۱-۱۰ ابوالفرج اصفهانی (۲۸۴-۳۵۶ هـ)
۹۸	۲-۱۰ ابومنصور ثعالبی (۴۲۹ هـ)
۹۸	۳-۱۰ نقد ادبی در روزگار عباسی
۹۹	۴-۱۰ بررسی برخی از ناقدان دوره عباسی دوم
۹۹	۱- ضیاء الدین بن اثیر (۵۵۸-۶۳۷ هـ)
۱۰۱	۲- ابوالقاسم آمدی (۳۷۱ هـ)
۱۰۲	۳- قاضی جرجانی (۲۹۰-۳۹۲ هـ)
۱۰۲	۴- ابوهلال عسکری (۳۹۵ هـ)
۱۰۳	فصل یازدهم:
۱۰۳	علوم و فنون

- الف - بلاغت : ۱۰۳
- ب - علم حدیث : ۱۰۵
- ج - علم تاریخ و جغرافی : ۱۰۶
- ابن ندیم (۳۵۸ هـ) : ۱۰۶
- ابن مسکویه (۴۰۱ هـ) : ۱۰۷
- ابوریحان بیرونی (۳۶۲ - ۴۴۰ هـ) ۱۰۷
- ابن الاثیر (۶۳۰ هـ) : ۱۰۷
- العتبی (۴۰۷ هـ) : ۱۰۷
- یاقوت حموی (۶۲۶ هـ) : ۱۰۸
- ابن خلکان (متولد ۶۰۸ هـ) ۱۰۸
- ارزش کتاب و فیات الاعیان : ۱۰۹
- منابع عربی ۱۱۰
- منابع فارسی ۱۱۲

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار

در تعریف تاریخ ادبیات گفته اند: «بررسی آثار ادبی به ترتیب دوره های تاریخی و بررسی جنبه های قوت و ضعف و ترقی و انحطاط و علت هایش در ادب آن دوره بخصوص.»
 با توجه به تعریف مذکور از تاریخ ادبیات، شیوه این کار پژوهشی نیز تا حدی آشکار می شود. با توجه به اینکه تاریخ ادبیات روزگار عباسی از جایگاه ویژه ای در پژوهش های مربوط به تاریخ ادب برخوردار است، باید به بررسی آن اهمیت ویژه ای بدهیم.

با سقوط حکومت بنی امیه که یک حکومت نژادپرست بود بنی عباس روی کار آمدند که قرابتی با خانواده اهل بیت داشتند. هر چند که بنی عباس مانند بنی امیه ستمگر و دنیاپرست بودند اما در برخی جنبه ها به ویژه فرهنگی نسبت به آنها برتری هایی داشتند از جمله اینکه رنگ و بوی نژاد پرستی در این حکومت نبود زیرا به یاری غیر عرب ها به ویژه ایرانیان روی کار آمده بود و از این جهت تحولاتی چشمگیر در جهان اسلام در دوران همین حکومت تحقق یافت که نهضت ترجمه بهترین شاهد مثال آن است و خوب است بدانیم که آن نخستین نهضت ترجمه در طول تاریخ است، و همین نهضت باعث شد ادیبان و دانشمندان بزرگی همچون جاحظ، متنبی، ابوعلی سینا و فارابی و دیگران در سرزمین های اسلامی پا به عرصه وجود بگذارند و این در حالی بود که اروپا در ظلمت جهل و قهقرای قرون وسطا دست و پا می زد.

بنابراین بی علت نیست که دوره بنی عباس را دوران طلایی تاریخ امت اسلامی دانسته اند. حکومتی که سرزمین های تحت قلمروش از گستره ای فراتر از تصور برخوردار بود آنگونه که روزی هارون الرشید در برابر خورشید ایستاد و گفت: هر جا که می خواهی بتاب و مطمئن باش که آفتاب بیرون از قلمرو من نخواهد بود.

با توجه به این ویژگی های آشکار و خیره کننده حکومت عباسی باید بدانیم که مهمترین ویژگی این حکومت، جنبه فرهنگی و علمی آن است تا آنجا که حتی خلفا خود به فراگیری دانش و ادب علاقه فراوان داشتند. بهترین شاهد مثال برای اثبات این امر مأمون است که خود مطالب فراوانی از فلسفه یونان را فرا گرفته بود و ابن معتز که خود شاعری چیره دست و واضع علم بدیع است. با این حساب باید متوجه باشیم که ادب این روزگار چه در دوره اول و چه دوم جلوه ها و امتیازهای چشمگیر و بررسی آنها ارزش فراوانی دارد.

اوج شکوفایی حکومت عباسی در دوره اول بود که تا سال ۳۳۴ هجری ادامه یافت اما از این سال به بعد شکوه و قدرت و طراوت عباسیان در سرایش سقوط افتاد تا آنکه در سال ۶۵۶ هجری با حمله هلاکو خان مغول به بغداد طومار این حکومت در هم نوردیده شد و سروده ابوالقاء صالح بن شریف الرندی (متوفی در ۷۹۸ هـ) که در رثای اندلس سرود برای نابودی حکومت عباسی نیز مصداق یافت:

لِكُلِّ شَيْءٍ إِذَا مَا تَمَّ نَقْصَانُ فَلَا يُغَرِّ بِطَيْبِ الْعَيْشِ إِنْسَانُ

این اثر تألیفی در یازده فصل به نگارش در آمده و در هنگام فیش برداری و سپس نگارش آن، تلاش بر این بوده است که مهمترین نکته ها و نقدها و شرح حال شاعران و ادیبان برای دانشجویان گرامی و دانش پژوهان گلچین شود. ضمن تاکید بر این نکته که این تالیف را مشتمل بر هر دو دوره تاریخ ادبیات عباسی فراهم آوردیم تا به عنوان یک منبع درسی برای تدریس درس های تاریخ ادبیات دوره عباسی اول و دوم در رشته زبان و ادبیات عرب کاملاً مناسب باشد آنگونه که مطالعه مطالبش دانشجویان گرامی را برای شرکت در امتحان ورودی مرحله کارشناسی ارشد نیز آماده کند.

از آنجایی که حکومت جمهوری اسلامی یک حکومت ارزشی است گرایش مذهبی در این تالیف حتی الامکان مورد تاکید و ارزیابی بیشتری قرار گرفته است و بهترین نمودارش شرح حال دعبل خزاعی است که به عنوان نام آورترین شاعر مداح اهل بیت عصمت و طهارت مورد بررسی مفصل تر و با ذکر شواهد مثال زیبا از قصیده مشهور «مدارس آیات» واقع شده است.

پیشینه این تألیف:

اگر بخواهیم آثاری را نام ببریم که به صورت جنبی یا تخصصی تاریخ ادبیات دوره عباسی را در بر دارند لازم می آید که سطرهای زیادی را در پی یکدیگر به نگارش در آوریم اما می توان از یک دیدگاه این آثار را بر دو دسته تقسیم کرد:

یک دسته آثاری هستند که جنبه دایره المعارفی دارند یعنی نه تنها ادب دوره عباسی بلکه ادب دیگر دوره ها را شامل هستند مانند تاریخ ادبیات حنا الفاخوری و احمد حسن الزیات، اما دسته دیگر آثاری هستند که به صورت تخصصی به نقد و ارزیابی ادب این دوره پرداخته اند مانند کتاب تاریخ ادبیات دکتر شوقی ضیف که در جلد های دوم و سوم به بررسی ادب دوره عباسی پرداخته است.

به هر حال مهمترین کتاب‌هایی که برای تألیف این اثر مورد استفاده نگارنده قرار گرفته است عبارتند از:

- ۱- ادباء العرب فی العصر العباسی ، تألیف بطروس بستانی
 - ۲- تاریخ الادب فی العصر العباسی الاول ، تألیف محمد عبدالمنعم خفاجی
 - ۳- تاریخ الادب العربی (العصر العباسی الاول و الثانی) از دکتر شوقی ضیف
 - ۴- تاریخ ادبیات زبان عربی تألیف حنا الفاخوری (متن عربی و ترجمه فارسی هر دو)
 - ۵- اغانی ابوالفرج اصفهانی
 - ۶- التعریف بالمتنبی من خلال اشعاره ، اثر دکتر محمد فاضلی .
- البته فهرست کامل آثار مورد استفاده در پایان این اثر آمده است که بیشتر آنها پیشینه ای برای این تألیف به شمار می روند و این را هم بدانیم که این آثار با محتوای حجیم خود بیشتر برای افزایش معلومات و انجام کارهای پژوهشی مناسب هستند و فاقد کارآیی در عرصه تدریس در مراکز آکادمیک مانند دانشگاه ها و دیگر مراکز آموزش عالی می باشند .

دکتر محمدرضا هاشملو - دانشگاه سیلان
فاطمه شکوری

۹۲/۱۱/۲۸